

Pravni život

časopis za pravnu teoriju i praksu

TEMATSKI BROJ

PRAVO I AUTONOMIJA LIČNOSTI

28

godina kopaoničke škole
prirodnog prava

UDRUŽENJE PRAVNIKA SRBIJE

BROJ 9 • BEOGRAD • 2015 • TOM I

28
godina

Sprovedeno od strane:

Program
za pravne i
pravosudne
reformе

www.pravnareforma.rs

Publikacija je podržana u okviru Programa za pravne i pravosudne reforme u Srbiji Nemačke organizacije za međunarodnu saradnju (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH)

Projekti i publikacije Kopaoničke škole prirodnog prava predstavljaju poseban interes za UNESCO jer one nesumnjivo doprinose unapređenju ljudskih prava i jačanju Međunarodnog prava. Njihov cilj u potpunosti odgovara tekućem procesu reformi ljudskih prava u okviru sistema OUN.

(Iz obrazloženja Odluke UNESCO o dodeli pokroviteljstva Kopaoničkoj školi prirodnog prava od 6. juna 2005.)

PRAVNI ŽIVOT

ČASOPIS ZA PRAVNU TEORIJU I PRAKSU

»Pravni život«, časopis za pravnu teoriju i praksu pojavio se 1952. godine kao zajedničko glasilo udruženja pravnika Srbije i Bosne i Hercegovine, a nešto docnije i Udruženja pravnika Crne Gore.

Pošto su ostala dva udruženja počela izdavati sopstvene časopise, »Pravni život« 1969. godine postaje glasilo Udruženja pravnika Srbije.

Časopis objavljuje teorijska istraživanja i studije iz jugoslovenskog i uporednog prava kao i materijale sa naučnih i stručnih skupova. U njemu se poklanja pažnja svemu onome što se u pravnom životu zbiva. Na njegovim stranama objavljuju se izabrane odluke iz sudske i arbitražne prakse, osvrti i prikazi novih knjiga kao i raznovrsni prilozi iz svakodnevne prakse. Kao glasilo Udruženja pravnika Srbije, časopis prati delatnost pravničke organizacije i o njima obaveštava čitaoce.

Dosadašnji urednici »Pravnog života« bili su: Mihailo Đorđević (1952–1969), dr Živojin Aleksić (1969–1975) i dr Milan Petrović (1975–1980).

Broj 9/2015 / Godina LXIV / Knjiga 578

1–848

B e o g r a d

Glavni i odgovorni urednik
SLOBODAN PEROVIĆ

Redakcija
MIODRAG ORLIĆ, SLOBODAN PEROVIĆ,
RATOMIR SLIJEPČEVIĆ

Izdavački savet
Budimir Košutić, Petar Milutinović, Miroslav Paunović,
Slobodan Perović, Dragoljub Petrović, Gordana Stanković,
Slobodan Šoškić, Miroslav Varićak

Izdavač
UDRUŽENJE PRAVNIKA SRBIJE
Beograd, Krunska 74
tel. 244-69-10
fax 244-30-24, poštanski fah 18
E-mail: upj@EUnet.rs
www.Kopaonikschool.org

Lektura i korektura
Dragana Beker

Kompjuterska obrada i prelom teksta
Javorina Beker

Pretplata za 2015. godinu iznosi: za fizička lica – 6.000 dinara,
za pravna lica – 10.000 dinara, za inostranstvo – 250 Eura,
Pretplata se vrši na žiro račun broj: 310-203539-17
Pretplata ne obuhvata tematske brojeve

Tiraž: 1.000 primeraka

Štampa: FUTURA, Petrovaradin

PRAVO I AUTONOMIJA LIČNOSTI

Dvadeset osmi susret pravnika Kopaoničke škole prirodnog prava (13–17. decembar 2015) održava se sa opštom temom *PRAVO I AUTONOMIJA LIČNOSTI*.

Tematska sadržina svih priloga domaćih i inostranih autora prilagođena je Heksagonu Kopaoničke škole prirodnog prava, i to: *Pravo na život, Pravo na slobodu, Pravo na imovinu, Pravo na intelektualnu tvorevinu, Pravo na pravdu i Pravo na pravnu državu*.

Za ovaj susret publikovano je 198 referata koji su raspoređeni u šest katedri i 23 sekcije. Objavljeni referati obuhvataju četiri toma »Pravnog života« br. 9–12/2015, na tri hiljade stranica štampanog teksta.

Redakcija ove tomove »Pravnog života« uručuje svojim čitaocima, učesnicima Kopaoničke škole prirodnog prava i široj pravničkoj javnosti u uverenju da ove knjige, zajedno sa knjigama iz ranijih godina, naučno i stručno uvećavaju biblioteku Kopaoničke škole prirodnog prava.

Redakcija

DRAGANA KOLARIĆ

DOŽIVOTNI ZATVOR

– Pro et contra –

U V O D

Postavlja se pitanje kako države koje imaju suvereno pravo na *ius puniendi* treba da odgovore na najteža krivična dela nakon ukidanja smrtne kazne. Takođe, da li je to suvereno pravo evropskih država ipak ograničeno putem odluka Evropskog suda za ljudska prava u slučaju kada se utvrdi da postoji postupanje suprotno Konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.¹ Pomenute dileme najbolje ćemo analizirati uporednom analizom stanja u evropskim zemljama i u SAD-u. U zapadnoj civilizaciji se vodila duga viševjekovna borba usmerena na ukidanje smrtne kazne. Abolicionisti su se uvođenjem doživotnog zatvora u sistem krivičnih sankcija suočili sa njegovim mnogobrojnim implikacijama iako on suštinski posmatrano predstavlja jedinu pravu zamenu za smrtnu kaznu. Da li je on najadekvatnija alternativa smrtnoj kazni i koliko je važan momenat u kome se donosi odluka o uvođenju kazne doživotnog zatvora pokušaćemo da odgovorimo u narednim redovima.

Dr Dragana Kolarić, profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu. Rad je rezultat realizovanja naučnoistraživačkog projekta “Razvoj institucionalnih kapaciteta, standarda i procedura za suprotstavljanje organizovanom kriminalu i terorizmu u uslovima međunarodnih integracija” (br. 179045) i “Efekti primenjene fizičke aktivnosti na lokomotorni, metabolički, psihosocijalni i vaspitni status populacije Republike Srbije” (III47015).

¹ Pravo na kažnjavanje je ograničeno i delovanjem Međunarodnog krivičnog suda za krivična dela koja su u nadležnosti istog.

Sistem kazni u krivičnom zakonodavstvu Srbije, nakon usvajanja Krivičnog zakonika², uglavnom, odgovara standardima koji postoje u drugim evropskim zemljama. I pored određenih izmena i dopuna poslednjih godina, koje su na liniji jačanja retributivizma, ističemo da je njihova osnovna usmerenost i dalje utilitariistička tj. opravdanje za reformu se nalazi u društvenoj korisnosti. Kazna je nužna u suzbijanju kriminaliteta i bez nje je krivično pravo nezamislivo.³ Ona je najvažniji krivičnopravni instrument državne reakcije na kriminalitet. Stupa na scenu *post delictum*, nakon učinjenog krivičnog dela. Ali, ima i svoju preventivnu dimenziju što izričito proizilazi iz načina na koji je određena svrha kazne u Krivičnom zakoniku Srbije.⁴

Kao što je već pomenuto, najdinamičniji deo opšteg dela su krivične sankcije. Uvođenjem kazne doživotnog zatvora u sistem krivičnih sankcija naše zemlje uvela bi se još jedna vrsta kazne lišenja slobode. Sada, Krivični zakonik Srbije, iako ne formalno kao samostalnu kaznu, sadrži izuzetnu kaznu zatvora u trajanju od trideset do četrdeset godina. Propisivanjem doživotnog zatvora radilo bi se suštinski o novoj vrsti kazne. Ovo tim pre što bi se umesto kazne zatvora od trideset do četrdeset godina tada predviđao doživotni zatvor koji se ne propisuje i izriče u određenom vremenskom trajanju. Što se tiče podele na glavne i sporedne kazne, po prirodi tih kazni, doživotni zatvor bi mogao biti samo glavna kazna.

RAZLOZI ZA I PROTIV DOŽIVOTNOG ZATVORA

Sa stanovišta kaznene politike, pored propisivanja sankcija za pojedina krivična dela veoma je važno izricanje i izvršenje kazne. Jasno je da krivično pravo sa svojim sistemom krivičnih sankcija, iako predstavlja glavno represivno sredstvo u suzbijanju kriminaliteta, ima i značajnu preventivnu dimenziju. Zbog toga se postavlja pitanje u kojoj meri bi doživotni zatvor preventivno delovao na potencijalne učinioca. U toku rada na Krivičnom zakoniku iz 2005. godine od propisivanja doživotnog zatvora se odustalo u poslednjem trenutku. Neki bi kao argument protiv te kazne mogli da ukažu na već dobro poznatu izjavu Bekarije koji je još odavno rekao da je bolje da kažnjavanje bude brzo i izvesno, nego da bude oštro, jer se samo na taj način postiže efikasnost. Ali, sigurno, imajući u vidu svr-

² Sl. glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 – ispr. 107/2005 – ispr. 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013. i 108/2014.

³ Vidi: Z.Stojanović, *Krivično pravo - opšti deo*, Beograd, 2015, str. 278.

⁴ Prema članu 42. KZ svrha kazne je: sprečavanje učinioca da čini krivična dela i uticanje na njega da ubuduće ne čini krivična dela, uticanje na druge da ne čine krivična dela i izražavanje društvene osude za krivično delo, jačanje morala i učvršćivanje obaveze poštovanja zakona.

hu kazne, i upoređujući kaznu od trideset do četrdeset godina i doživotni zatvor, možemo da tvrdimo da je preventivna dimenzija više izražena kod potonje.⁵

Odluka o uvođenju kazne doživotnog zatvora predstavlja jedno kriminalno-političko pitanje. U prilog i protiv ove kazne izriču se brojni argumenti.

Pristalice u prvi plan ističu činjenicu da ona postoji u skoro svim zemljama u Evropi. Takođe, struktura kriminaliteta opravdava njeno postojanje. Naime, postoje veoma teška krivična dela koja opravdavaju njenu primenu (više kvalifikatornih okolnosti kod teškog ubistva).⁶ Kriminalno-političko opravdanje kazne doživotnog zatvora jeste, dakle, u tome što ona treba da bude izuzetna kazna koja zamenjuje smrtnu kaznu. Za neka najteža krivična dela u odnosu na određene učinioce vremenska kazna lišenja slobode ne ukazuje se adekvatnom. Rimski statut⁷ kojim je osnovan Međunarodni krivični sud za krivična dela iz nadležnosti Suda predviđa mogućnost izricanja doživotnog zatvora pod uslovom da je to opravdano ekstremnom težinom zločina i individualnim okolnostima vezanim za ličnost učinioaca.⁸ Ovakve odredbe posredno obavezuju i našeg zakonodavca. Takođe, prema stavu Evropskog suda za ljudska prava zauzetom u odluci njegovog Velikog veća iz 2013. godine, kazna doživotnog zatvora se ne može propisati i izreći bez prava osuđenog da po određenom osnovu kraće traje, tj. da se transformiše u vremensku kaznu (uslovni otpust, pomilovanje, amnestija), kao i da vreme posle kojeg osuđeni stiče to pravo ne može biti duže od 25 godina.⁹ Propisivanjem kazne doživotnog zatvora umesto kazne zatvora od trideset do četrdeset godina dobilo bi se jasnije razgraničenje između doživotnog zatvora i onog sa vremenskim trajanjem.¹⁰ Takođe, bila bi izbegnuta arbitrarnost u vezi sa njegovim propisivanjem u pogledu njegovog trajanja. Trajanje doživotnog zatvora ne zavisi od volje zakonodavca ili suda. Ta kazna ima i simbolički značaj: ona može

---

⁵ Imajući u vidu da i naš zakonodavac polazi od relativne teorije i svrhu kažnjavanja određuje kao specijalnu i generalnu prevenciju.

⁶ Vidi npr. *Presudu Okružnog suda u Beogradu K. br. 410/09.* od 24.11.2009. i *Presudu Apelacionog suda u Beogradu Kž1 6261/2010.* od 24.02. 2011. Delo je kvalifikovano kao ubistvo na svirep način, po kvalifikatornoj okolnosti koja je najviše dominirala, iako smo ovde imali sticaj tri kvalifikatorne okolnosti: svirepo ubistvo, ubistvo deteta i ubistvo člana porodice koji je prethodno zlostavljan.

⁷ *The Rome Statute of the International Criminal Court* U.N.Doc. A&CONF. 183/9 of the 17 July 1998.

⁸ Za krivična dela iz grupe protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom nakon zamene kazne od 30 do 40 godina biće propisana kazna doživotnog zatvora.

⁹ Grand Chamber, *Case of Vinter and others v. the United Kingdom*, Applicationos 66069/09, 130/10, 3896/10, Judgment of the 9. July 2013.

¹⁰ Sada praktično imamo dve vremenske kazne zatvora: jedna od 30 dana do 20 godina, a druga od 30 do 40 godina.

adekvatnije da izrazi težinu nekih krivičnih dela i stepen krivice učinioca iako se praktično u izvršenju može svesti na istu dužinu kao i kazna u trajanju od trideset do četrdeset godina.¹¹

Protivnici ističu da neće biti lako onome ko je izriče, jer treba da se odluči za vremensku kaznu do dvadeset godina ili doživotni zatvor. Nama se čini da je to upravo i prednost ove kazne koja će sprečiti olako pribegavanje ovoj kazni. Takođe, ističe se da nije humana. Međutim, u tom pogledu se ni postojeće rešenje mnogo ne razlikuje. Naime, najstroža kazna u trajanju od četrdeset godina mogla bi pod određenim uslovima da bude i nehumanija od kazne doživotnog zatvora. Ukoliko osuđeni koji je izdržavao kaznu u trajanju od četrdeset godina bude pred kraj svog života pušten na slobodu postavlja se pitanje šta on time dobija s obzirom da je po pravilu bez sredstava za život, u dubokoj starosti, sa prekinutim vezama sa porodicom i prijateljima i sl.¹² Na ovom mestu ističemo da princip humanosti ima dve svoje dimenzije. Prva znači da zaštitna funkcija krivičnog prava mora u prvi plan da stavlja zaštitu najvažnijih dobara čoveka. Drugi aspekt podrazumeva da u odnosu na učinioca krivičnog dela krivično pravo i krivične sankcije treba da budu, koliko je to moguće, humane. Naš sistem krivičnih sankcija je stoga na nivou dostignute humanizacije u drugim evropskim zemljama. Ali, važno je istaći da suviše humanosti za učinioca ponekad znači nehuman odnos prema žrtvi krivičnog dela.¹³

Sa izuzetkom nekoliko država, a tu su pre svega države nastale na teritoriji bivše Jugoslavije (osim Slovenije), kao i Španije, Portugalije i Norveške, sve ostale evropske države poznaju kaznu doživotnog zatvora. Te države su: Austrija, Finska, Francuska, Nemačka, Italija, Makedonija, Slovenija, Švajcarska itd. Republika Srbija, kao i većina zemalja nastalih na teritoriji bivše Jugoslavije (Bosna i Hercegovina, kao i njeni entiteti i distrikt Brčko, Crna Gora, Hrvatska), sada poznaje rešenje koje nije uobičajeno i koje, osim pomenutih, ne poznaje ni jedna druga evropska zemlja.¹⁴ Umesto doživotnog zatvora predviđena je dugotrajna vremenska kazna zatvora u određenom rasponu (negde u fiksnom trajanju, kao u Crnoj Gori). Osim toga što se tako dobijaju dve vremenske kazne lišenja slobode sa različitim minimumom i maksimumom pri čemu je teško tvrditi (za razliku od do-

¹¹ Z. Stojanović, D. Kolarić, U susret Zakonu o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, u: *Suprotstavljanje savremenim oblicima kriminaliteta-analiza stanja, evropski standardi mere za unapređenje*, Kriminalističko-policijska akademija, Tara, 2015, str. 6.

¹² *Ibidem*.

¹³ Z. Stojanović, Krivično pravo-opšti deo, *op. cit.*, str. 25.

¹⁴ Z. Stojanović, D. Kolarić, U susret Zakonu o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, u: *Suprotstavljanje savremenim oblicima kriminaliteta-analiza stanja, evropski standardi mere za unapređenje*, Kriminalističko-policijska akademija, Tara, 2015, str. 7.

životnog zatvora), da je reč o suštinski različitoj kazni lišenja slobode, takva kazna izaziva dileme i u pogledu toga u kom rasponu je propisati (i da li uopšte u rasponu ili u fiksnom trajanju) i kakav je njen odnos sa redovnom kaznom zatvora. U većini zemalja koje poznaju ovo rešenje postoji ograničenje za odmeravanje i izricanje kazne zatvora (u Republici Srbiji je to preko dvadeset i ispod trideset godina, dok je npr. u Crnoj Gori taj prostor još širi, tj. preko dvadeset i ispod četrdeset godina). U hrvatskom krivičnom zakonodavstvu predviđeno je rešenje prema kome takvog ograničenja nema, tako da tzv. dugotrajni zatvor se može trajati od dvadeset jedne do četrdeset godina, pri čemu se postavlja pitanje opravdanosti propisivanja dve kazne zatvora.¹⁵

Imajući u vidu težinu ove kazne i njen izuzetan karakter svakako je potrebno predvideti i određena ograničenja u njenom propisivanju i izricanju. Ona bi mogla ostati ista kao kod kazne zatvora od trideset do četrdeset godina tj. ona bi se mogla propisati samo za najteža krivična dela i najteže oblike krivičnih dela i uvek alternativno uz kaznu zatvora. Jedan od evropskih standarda je i zabrana njenog izricanja maloletnim licima, a mi bismo prateći naše krivično zakonodavstvo mogli da ostavimo rešenje koje postoji i kod kazne od trideset do četrdeset godina tj. ograničenje u pogledu izricanja licima koja u vreme izvršenja krivičnog dela nisu navršila dvadeset jednu godinu života. Nacrt ZID KZ-a iz prvog kvartala ove godine je, osim toga, predviđao i zabranu izricanja kazne doživotnog zatvora u slučajevima kada postoji neki od zakonskih osnova za ublažavanje kazne ili za oslobođenje od kazne (prekoračenje granica nužne odbrane, pokušaj, bitno smanjena računljivost, dobrovoljni odustanak itd.), što smatramo da je opravdano.

Javno mnjenje sa odobravanjem gleda na mogućnost uvođenja kazne doživotnog zatvora. Dosadašnje iskustvo ukazuje na to da je naša javnost uvek izražavala potrebu za što represivnijim delovanjem.¹⁶ Izjašnjavanje građana o smrtnoj kazni bi to sigurno pokazalo jer bi veliki broj građana glasao za ponovno uvođenje smrtno kazne, a neki od njih čak i pod uslovom da Srbija bude isključena iz Saveta Evrope.

Važno je istaći da se Komisija koja je radila na izmenama Krivičnog zakonika nije oglušila na mnogobrojne zahteve pravosuđa i stručne javnosti.¹⁷ U vezi sa kaznom doživotnog zatvora, u toku otvorene javne rasprave, istoj je upućen izveštaj broj primedbi. Tako, iznet je stav da kazna doživotnog zatvora "samo na prvi

---

¹⁵ Vidi: *Obrazloženje uz Nacrt Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika*, www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php.

¹⁶ Vidi: J. Ćirić, *Pravosuđe i pritisci javnosti*, u: *Reforma krivičnog prava*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Kopaonik, 2014, str. 199-212.

¹⁷ To se moglo videti kod intervencija na odredbama koje regulišu npr. novčanu kaznu i poresku utaju, čime će se u budućnosti olakšati primena ovih odredbi u praksi.

pogled deluje kao da je država pojačala represiju”. Međutim, u prvom planu zakonodavca kada se odlučuje za kaznu doživotnog zatvora, iako se stvarno radi o pojačanoj represiji, i ne treba da bude zaoštavanje kazni nego prevazilaženje određenih problema koji su anticipirani u praksi (u našem slučaju bila bi izbegnuta arbitrarnost u vezi sa njegovim propisivanjem u pogledu njegovog trajanja jer ono ne zavisi od volje zakonodavca ili suda) i teoriji (dilema oko dve vremenske kazne), kao i internacionalizacija putem krivičnopravne nauke i usaglašavanje putem uporedno-pravnog metoda važećeg krivičnog prava država članica Evropske Unije.

Takođe, u toku javne rasprave istaknuta je primedba da bi u tom slučaju u sistemu krivičnih sankcija ostale kazna zatvora do 20 godina i doživotni zatvor (kazne koje se mogu izreći za najteža krivična dela), pa bi se moglo očekivati da će se sud teže opredeliti da izrekne doživotni zatvor (sadašnja mogućnost da se opredeli za kaznu zatvora do 20 godina ili zatvor od 30 do 40 godina, po mišljenju istih, je bolja). To što će se sudije teže opredeliti za ovu kaznu je argument više za njeno uvođenje u krivično zakonodavstvo nego za odustajanje od ovog rešenja.

Razlozi za uvođenje doživotnog zatvora su, pre svega, kriminalno političke prirode, pa stoga ne stoji prigovor da bi se, naizgled, pojačana represija uvođenjem ove kazne, u primeni dovela u pitanje uvek kada je zakon propisao kažnjiv pokušaj teškog krivičnog dela (da podsetimo Nacrt je predviđao i zabranu izricanja kazne doživotnog zatvora u slučajevima kada postoji neki od zakonskih osnova za ublažavanje kazne ili za oslobođenje od kazne npr. pokušaj u kom slučaju bi sud mogao izreći najviše 20 godina zatvora). Zakonodavac bi, upravo, iz određenih kriminalno političkih razloga ograničio primenu doživotnog zatvora. Za pokušaj bilo kog krivičnog dela, pa makar i nekog teškog, nije opravdano, sa stanovišta politike suzbijanja kriminaliteta, izreći doživotni zatvor već zatvor do 20 godina.

Što se tiče procene trenutka za uvođenje kazne doživotnog zatvora sigurno je da se radi i o političkom pitanju i da ocena celishodnosti na kraju ostaje na ovlašćenom predlagачu. Ona je dva puta imala mesto u Nacrtima ZID KZ-a. Prvi put, 2005. i drugi put 2015. godine. Sigurno da je prvi trenutak bio pogodniji, jer je vremenska distanca od izbacivanja smrtne kazne iz sistema kazni bila manja¹⁸, a kako je doživotni zatvor jedina adekvatna zamena odmah je trebalo pristupiti njenom propisivanju. Međutim, ni sada nije kasno, pogotovo posmatrajući trend u drugim evropskim zemljama. Što se tiče momenta, jedna od *no sense* tvrdnji pristiglih u toku javne rasprave je da se navedena izmena u sistemu kazni pokazuje kao preuranjena, jer period, od kada je uvedena kazna zatvora 30-40 godina do

¹⁸ Smrtna kazna je izbačena iz sistema kazni Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Srbije iz februara 2002. godine.

sada, očigledno nije dovoljan za zaključivanje jer ni jedna od tih kazni nije izvršena, što objektivno nije ni bilo moguće, pa nema ni analize izvršenja najtežih kazni zatvora. Da li bi to značilo, imajući u vidu i vreme potrebno za analizu, da zakonodavac može tek oko 2050. godine da razmotri izmene u vezi najteže kazne!?

USLOVNI OTPUST KOD KAZNE DOŽIVOTNOG ZATVORA – STANDARD U EVROPSKIM ZEMLJAMA

Uslovni otpust kod kazne doživotnog zatvora predstavlja standard u evropskim zemljama do koga se nije jednostavno i brzo došlo. Eksplicitan stav Evropskog suda za ljudska prava iz 2013. godine, po kome se uslovni otpust (ili neki drugi osnov za kraće trajanje doživotnog zatvora) mora obezbediti onome ko je osuđen na kaznu doživotnog zatvora, danas ovu mogućnost treba da čini nespornom.

U slučaju *Vinter i drugi protiv Velike Britanije*¹⁹, Veliko veće Evropskog suda za ljudska prava presudilo je da sva lica osuđena na doživotni zatvor imaju pravo na oslobađanje i preispitivanja kazne posle izvesnog vremena (ne dužeg od dvadesetpet godina).²⁰ Svako postupanje suprotno tome predstavlja kršenje člana 3. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Naime, član 3. ističe da niko ne sme biti podvrgnut mučenju, ili nečovečnom ili ponižavajućem postupanju. Odluka je doneta većinom od šesnaest sudija na prema jedan i u njoj su istaknuta dva prava. Prvo, pravo na preispitivanje izrečene kazne doživotnog zatvora i drugo, pravo na uslovni otpust tj. neki drugi vid oslobađanja tj. kraćeg trajanja doživotnog zatvora.

Značaj presude u slučaju *Vinter* se sigurno ogleda u priznavanju ljudskog dostojanstva svih osuđenika. Bez obzira šta su uradili, treba im dati priliku da se rehabilituju, sa izgledom eventualnog ponovnog funkcionisanja kao odgovornih osoba slobodnog društva. Veliko veće u slučaju *Vinter* je zaključilo da je potpuno negiranje ove mogućnosti samo po sebi ponižavajuće i stoga zabranjeno. Rehabilitacija, objasnilo je Veliko veće, nije moguća bez mogućnosti oslobađanja. U slučajevima gde nema mogućnosti za preispitivanje izrečene kazne posle određenog broja godina, bilo bi hirovito za očekivati da zatvorenik radi na svojoj rehabilita-

---

¹⁹ Grand Chamber, *Case of Vinter and others v. the United Kingdom*, Applications 66069/09, 130/10, 3896/10, Judgment of the 9. July 2013.

²⁰ Kazna doživotnog zatvora se ne može propisati i izreći bez prava osuđenog da po određenom osnovu kraće traje, tj. da se transformiše u vremensku kaznu (uslovni otpust, pomilovanje, amnestija), kao i da vreme posle kojeg osuđeni stiže to pravo ne može biti duže od 25 godina. Vidi: Grand Chamber, *Case of Vinter and others v. the United Kingdom*, Applications 66069/09, 130/10, 3896/10, Judgment of the 9. July 2013.

ciji. Presuda implicitno priznaje da je nada važan i konsitutivan aspekt ljudskog bića. Oni koji učine najgnusnija dela i koji nanose tešku patnju drugima, ipak zadržavaju svoju osnovnu dozu ljudskosti i nose sa sobom mogućnost promene. Koliko god duga zatvorska kazna bila, oni zadržavaju pravo na nadu da jednog dana možda okaju svoje grehe koje su učinili. Uskraćivanje nade bilo bi lišavanje osnovnog aspekta njihove ljudskosti tako da bi to bilo ponižavajuće.²¹ Prema mišljenju Velikog Veća mora da postoji zakonom utvrđeni postupak u zakonodavstvu država potpisnica Konvencije i nije zadatak Evropskog suda za ljudska prava da propisuje proceduru za uslovni otpust i drugi oblik preispitivanja kazne doživotnog zatvora. Ali se zato Veliko Veće pozabavilo utvrđivanjem vremena nakon koga se garantuje preispitivanje i ono ne može biti duže od 25 godina od početka izvršenja kazne doživotnog zatvora.

Osnov za donošenje presude u slučaju *Vinter* protiv Velike Britanije je postupak preispitivanja bez utvrđenog vremenskog perioda nakon kog treba da dođe do razmatranja izrečene kazne. Naime, kada je u pitanju mehanizam za oslobađanje zatvorenika koji služe doživotne kazne u Engleskoj i Velsu ističemo da je on nastao iz ranijeg sistema koji je uključivao državnog sekretara, prvostepeni sud, predsednika vrhovnog suda i odbor za uslovna oslobađanja. Prema ovom sistemu državni sekretar bi tražio savet od prvostepenog suda i predsednika vrhovnog suda u pogledu minimalnog perioda koji osuđenici treba da izdrže. Nakon što je minimalni period istekao, državni sekretar bi zatražio savet od Odbora za uslovna oslobađanja i onda odlučio da li takvi osuđenici treba da budu oslobođeni ili treba da ostanu u zatvoru.

Stav je Evropskog suda za ljudska prava da je određivanje minimalnog perioda²² za osobu osuđenu na doživotni zatvor sudska funkcija i da odluku o oslobađanju mora da donese nezavisno i nepristrasno telo.²³ To je dovelo do promene u postupku davanja uslovnog otpusta u Engleskoj.

---

²¹ D. Van Zyl Smith, P. Weatherby, S. Creighton, Whole Life Sentences and the Tide of European Human Rights Jurisprudence: What Is to Be Done?, *Human Rights Law Review*, Oxford University Press, Oxford, 14/2014, p. 65-66.

²² Ako već nije određen zakonom kao u većini evropskih država.

²³ Presuda u slučaju *Staford* protiv Velike Britanije. Veliko veće je istaklo da su pokrenuta nova pitanja i da o nastavku izdržavanja doživotnog zatvora mora da odlučuje sud, sa ovlašćenjem da naredi oslobađanje, prateći proceduru koja sadrži neophodne sudske garancije, uključujući mogućnost usmenog saslušanja. Prateći presudu Evropskog suda za ljudska prava u slučaju *Staford*, Dom lordova je proglasio postojeći režim za izricanje minimalnih perioda suprotnim Konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. To je dovelo do utvrđivanja novih elemenata postupka. Vidi: *Case of Stafford v. The United Kingdom, Application no.46295/99*.

U tom pravcu važne su nam odredbe Zakona o krivičnom pravosuđu iz 2003. godine²⁴ kojim se utvrđuje da u svim slučajevima gde se izriče doživotna kazna prvostepeni sud mora da odredi minimalni period (to su pojedinačni minimalni periodi za svako krivično delo posebno) koji zatvorenik mora da provede u zatvoru pre nego što njegovo oslobađanje bude razmatrano. Nakon toga, osuđeno lice mora da bude oslobođeno od strane Odbora za uslovna oslobađanja ako je Odbor uveren da više nema potrebe, radi zaštite javnog reda, da lice bude u zatvoru.²⁵

Zakon o krivičnom pravosuđu iz 2003. godine daje sudijama preporuke u pogledu minimalnih perioda za obavezne doživotne kazne zatvora za krivična dela ubistva (za ubistvo policajca ili zatvorskog čuvara na dužnosti je 30 godina, dok za ubistvo koje ne spada u navedene kategorije minimum kazne je 15 godina). On, takođe, predviđa da ako se radi o izuzetno teškom krivičnom delu ili o sticaju teškog dela sa jednim ili više drugih i radi se učiniocu koji je navršio dvadeset jednu godinu života onda se izriče doživotni zatvor bez mogućnosti uslovnog otpusta. Prema zakonu, slučajevi koji bi u normalnim okolnostima spadali u okvir doživotnog zatvora bez mogućnosti uslovnog oslobađanja su: ubistvo dva ili više lica, gde ubistvo podrazumeva znatan stepen predumišljaja ili planiranja, otmicu žrtve ili neku radnju protiv polne slobode ili svirepo ponašanje; ubistvo deteta ako je uključena otmica deteta ili neka radnja protiv polne slobode ili svirepo ponašanje; ubistvo učinjeno iz političkog, verskog, rasnog ili ideološkog razloga ili ubistvo od strane učinioca koji je ranije učinio ubistvo.²⁶ Zakon iz 2003. godine je izbacio opšte ovlašćenje državnog sekretara da preispituje doživotnu kaznu i da određuje oslobađanje.

Treba istaći da i kod doživotnog zatvora bez mogućnosti uslovnog oslobađanja ipak postoji mogućnost oslobađanja iz milosrđa (za zatvorenike sa fizičkim nedostacima ili smrtno bolesne koji umiru u kratkom roku).²⁷ U slučaju Vinter je izričito istaknuto da postojanje mogućnosti oslobađanja iz milosrđa nije dovoljno i da ipak postoji povreda člana 3. Konvencije.

---

²⁴ *Criminal Justice Act 2003*, www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/contents

²⁵ Ova odredba engleskog zakona ima malih nelogičnosti. Naime, u njoj se ističe da Odbor za uslovna oslobađanja *mora* da oslobodi osuđeno lice *ako* više nema potrebe, radi zaštite javnog reda, da lice bude u zatvoru. Samo po sebi glagol morati i pogodbeni veznik ako (uslovnog je karakter) ne idu zajedno.

²⁶ Vidi: *Criminal Justice Act 2003*, www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/contents.

²⁷ Treba istaći da doživotne kazne bez mogućnosti uslovnog oslobađanja čine samo mali deo velikog broja zatvorenika koji služe dugoročne kazne u Engleskoj i Velsu (samo 51 od 12963 zatvorenika na dan 30. Septembar 2013. godine). Vidi: D. Van Zyl Smith, P. Weatherby, S. Creighton, *op. cit.*, p. 64.

Većina evropskih zemalja danas ima utvrđeni mehanizam za uslovno otpuštanje doživotnih zatvorenika i takva procedura je drugačija od one u Engleskoj i Velsu jer prvostepeni sud ne određuje pojedinačne minimalne periode. Zakonodavstva određuju optimalne periode obično između 12 i 25 godina. Naime, postoje zemlje koje ili nemaju doživotni zatvor, a takvih je malo, ili one koje imaju, i tada njihov sastavni deo čini i zakonska odredba koja zahteva da sva lica koja su osuđena na doživotni zatvor imaju mogućnost preispitivanja istog posle izvesnog perioda (Belgija nakon deset godina, Austrija, Nemačka, Luksemburg i Švajcarska posle petnaest godina, Češka, Rumunija i Turska posle dvadeset godina, Poljska, Rusija i Slovačka nakon dvedeset i pet godina, Litvanija posle dvadesetšest godina i Estonija posle trideset godina).²⁸ Zemlje koje nemaju doživotne zatvore su: Portugal, gde su doživotne kazne zabranjene ustavom, Norveška i Španija gde ih krivični zakoni ne propisuju. Do 2008. godine, Slovenija nije imala doživotnu kaznu. Te godine izmenjen je zakon u Sloveniji i uvedena je mogućnost uslovnog otpuštanja nakon dvadesetpet godina. Od bivših država SFRJ već smo pomenuli koje države nemaju doživotni zatvor.

U Nemačkoj je za potvrđivanje prava na uslovni otpust kod kazne doživotnog zatvora od posebnog značaja bila presuda Federalnog Ustavnog suda od 21. juna 1977. godine. Ova presuda se obeležava kao vodeći evropski slučaj o ustavnosti doživotnih kazni, ali na nacionalnom nivou. Naime, pred Ustavnim sudom Nemačke je istaknuto da je doživotni zatvor suprotan odredbi Ustava Nemačke koja zahteva uvažavanje principa ljudskog dostojanstva. Ustavni sud je odbacio ovo primarno osporavanje i istakao da je zatvorski sistem organizovan tako da obezbedi svim zatvorenicima mogućnost za samopoboljšanje, kako bi mogli da vode život bez krivičnih dela u budućnosti (princip resocijalizacije).²⁹ Doživotne kazne zatvora bi bile u skladu sa ustavnim normom poštovanja i uvažavanja ljudskog dostojanstva i ostavljale bi zatvorenicima nadu da bi mogli biti oslobođeni. Iznet je jasan stav po kome je potrebno uspostaviti jasnu proceduru preispitivanja izrečene kazne doživotnog zatvora posle određenog vremena. Po mišljenju suda, uslovni otpust mora biti propisan u krivičnom zakonodavstvu, što će omogućiti sudu da odlučuje o istom. Iz tih razloga je nemački krivični zakonik ubrzo obo-

²⁸ D. Van Zyl Smith, *Outlawing Irreducible Life Sentences: Europe and the Brink*, *Federal Sentencing Reporter*, 2010, Vol.23, No. 1, p. 40.

²⁹ U Nemačkoj, pravo zatvorenika na resocijalizaciju je identifikovao federalni ustavni sud kao deo ljudskog prava na ljudsko dostojanstvo i pozivajući se na ustavnu definiciju Savezne Republike Nemačke kao *Rechtsstaat* (država vođena vladavinom prava) i takođe kao *Sozialstaat* (država socijalnog blagostanja). Takva država ima obaveze prema svojim građanima koje uključuju dužnost da pruže zatvorenicima mogućnost da se resocijalizuju. Vidi: D. Van Zyl Smith, *op. cit.*, p. 40.

gaćen novom odredbom.³⁰ Kako je istaknuto u ovoj presudi čak i zatvorenici koji služe doživotne kazne za veoma teške zločine imaju pravo na pravnu izvesnost u državi koja poštuje vladavinu prava. Shodno tome, federalni Ustavni sud je naložio zakonodavnom telu da izmeni krivični zakon. Zakonodavno telo je usvojilo i amandman po kome svi zatvorenici osuđeni na doživotni zatvor imaju pravo na preispitivanje istog nakon 15 godina.

Zanimljivo je, međutim, pregledati evoluciju stavova Evropskog suda za ljudska prava u pogledu uslovnog otpuštanja tj. put kojim se došlo do presude u slučaju *Vinter protiv Velike Britanije*.

U slučaju *Kafkaris protiv Kipra*³¹ iz 2008. godine, sedamnaestočlanom Velikom veću Evropskog suda za ljudska prava upućena je predstavka kojom je trebalo ispitati prihvatljivost kazne doživotnog zatvora bez utvrđenog vremena za njeno ponovno kasnije preispitivanje. Deset od sedamnaest sudija je smatralo da kazna sa kojom je Kafkaris suočen ipak nije u potpunosti nesmanjiva. Pravna situacija kojoj je Kafkaris bio izložen bila je svakako zbunjujuća.

Naime, u vreme kada je Kafkaris izdržavao kaznu, pojedinci osuđeni na doživotni zatvor rutinski su oslobođani nakon što bi odslužili dvadeset godina. Takva odredba je imala svoje mesto u Kiparskom Krivičnom zakonu, ali u toku *Kafkaris*-ove kazne ova odredba je proglašena neustavnom u nekom sasvim drugom slučaju. Jedina solucija koja je Kafkarisu stajala na raspolaganju bila je mogućnost pomilovanja od strane predsednika Kipra. Kiparska vlada je priznala da je ova pravna situacija nezadovoljavajuća, ali da po zakonu ipak postoji mogućnost koliko god mala, da bi Kafkaris mogao da bude oslobođen putem pomilovanja i da je to dovoljno. U ovom slučaju Veliko Veće je glasalo ubedljivom većinom od petnaest naspram dva da je došlo do kršenja člana 7(1) Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, koji predviđa da niko neće biti proglašen krivim za bilo koje krivično delo koje nije predstavljalo krivično delo prema nacionalnom ili međunarodnom pravu u vreme kada je učinjeno, niti će strožija kazna biti izrečena od one koja je važila u vreme kada je krivično delo učinjeno. Veliko veće je, međutim, naglasilo da nije zaključilo da je Kafkarisova kazna naknadno postala oštrija. Kafkarisova kazna je uvek bila doživotna kazna a promene u načinu njenog izvršenja ne predstavljaju po mišljenju suda izvršenje oštrije kazne. Umesto toga, Veliko veće se bavilo pitanjem koje je u svojim navodima nazvalo “kvalitet prava”. Sud je objasnio da u vreme kada je podnosilac učinio

---

³⁰ Ovaj paragraf predviđa da će sud obustaviti izvršenje ostatka kazna doživotnog zatvora ako je između ostalog, proteklo petnaest godina zatvora od početka izvršenja, ako stepen krivice osuđenog lica ne zahteva nastavljanje izvršenja kazne i ako se uslovni otpust može opravdati nakon razmatranja pitanja opšte bezbednosti. Vidi: § 57a, StGB.

³¹ *Case of Kafkaris v. Cyprus, Application no.21906/04.*

krivično delo, relevantan kiparski zakon u celini nije bio formulisan dovoljno precizno tako da omogući podnosiocu predstavke da prepozna opseg kazne doživotnog zatvora i način njenog izvršenja. Shodno tome, došlo je do kršenja člana 7. Konvencije. I pored zaključka većine sudija u ovom slučaju da kazna doživotnog zatvora, ipak u ovom slučaju, nije nesmanjiva, ne umanjuje značaj ove presude. Naime, sastavni deo presude čini i iscrpna lista različitih pravnih instrumenata Saveta Evrope i Evropske unije koji se bave pitanjima rehabilitacije i svrhom kazne i povezuju je sa potrebom postojanja jasnih procedura oslobađanja koja će se dati zatvorenicima.³²

Na nivou Saveta Evrope, u ovom pogledu pominje se član 21. *Konvencije o sprečavanju terorizma*, koja dozvoljava da izručivanje bude ograničeno u određenim slučajevima ako osoba koja treba da se izruči može da bude izložena doživotnom zatvoru bez mogućnosti oslobađanja.³³ Takođe se pominje *Rezolucija Komiteta ministara o tretiranju dugoročnih zatvorenika iz 1976. godine* koja je protiv kazni doživotnog zatvora bez mogućnosti oslobođenja posle izvesnog vremena.³⁴ O značaju uslovnog otpusta govore i Preporuke Komiteta ministara iz 1999. godine koje se tiču prenatrpanosti zatvora, Preporuke o uslovnom otpustu iz 2003. godine³⁵ i Evropska zatvorska pravila iz 2006. godine.³⁶ Takođe, Evropski nalog za hapšenje, koji funkcioniše unutar Evropske unije, predviđa da će osobi koja je izručena na osnovu takvog naloga iz jedne zemlje u drugu, doživotna kazna biti razmotrena nakon dvadeset godina.³⁷

³² *Ibidem*.

³³ D. Van Zyl Smith, *op. cit.*, p. 42-44.

³⁴ Nehuamno je zatvoriti osobu do kraja života bez nade za puštanje na slobodu. Politika suzbijanja kriminaliteta koja prihvata držanje zatvorenika do kraja života čak i kada on nije više opasan po društvo ne bi bila u skladu ni sa modernim principima o tretiranju zatvorenika tokom izvršenja njihove kazne, niti sa idejom o reintegraciji osuđenih u društvo. Niko ne treba da bude lišen šanse za moguće oslobađanje. Vidi: D. Van Zyl Smith, *op. cit.*, p. 43.

³⁵ Ovaj dokument daje detaljne preporuke o tretiranju takvih zatvorenika kako bi se izbegli destruktivni efekti zatvora i kako „bi se povećale i poboljšale mogućnosti da ovi zatvorenici budu uspešno integrisani u društvo i da vode život pridržavajući se zakona nakon njihovog oslobađanja“. Preporuke o uslovnom oslobađanju iz 2003. godine predviđaju da uslovno oslobađanje treba da se uzme u obzir za sve zatvorenike. Vidi: Eur. Comm. of Ministers, *Recommendation Rec (2003) 22 of the Committee of Ministers to Member States on Conditional Release (Parole)* (2003).

³⁶ Evropska zatvorska pravila iz 2006. godine naglasila su da režim za sve osuđene zatvorenike treba da bude „dizajniran tako da im omogući da vode odgovoran život bez krivičnih dela“. Ova pravila dalje zahtevaju da postoje mehanizmi za pripremu zatvorenika za oslobađanje. Vidi: Eur. Comm. of Ministers, *Recommendation Rec (2006)2 of the Committee of Ministers to Member States on the European Prison Rules* (2006).

³⁷ *Council Framework Decision 2002/584/JHA, 2002 O.J. (L 190) art. 5.*

Presuda *Kafkaris protiv Kipra* se čak poziva na odredbu Rimskog Statuta Međunarodnog krivičnog suda koja u slučaju doživotnog zatvora zahteva razmatranje mogućnosti puštanja na slobodu nakon izdržanih 25 godina.

Značaj ove presude se, dalje, ogleda i u tome što je pažljivo opisano kada se može zaključiti da je kazna doživotnog zatvora prekršila Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. U presudi je naglašeno da loše ophođenje mora da dostigne minimalni nivo pre nego što se može smatrati neumanim ili ponižavajućim u meri da krši član 3. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Takođe, pitanje da li je doživotna kazna *de jure* i *de facto* smanjiva je od značaja kada se procenjuje usaglašenost konkretne doživotne kazne sa članom 3. Tada je istaknuto da u Evropi nema unifikacije u pogledu uslova i postupka za davanja uslovnog otpusta tj. drugih vidova oslobađanja lica osuđenih na kaznu doživotnog zatvora i da Sud neće dati nikave smernice oko toga šta takve procedure treba da podrazumevaju. Drugim rečima, državama treba dopustiti slobodu odlučivanja prilikom usvajanja takvih odredbi.

Od posebnog značaja je izdvojeno mišljenje koje je izrazio sudija *Bratza*. On ističe da je došlo vreme za donošenje jasne odluke da su doživotne kazne bez mogućnosti oslobađanja neprihvatljive u Evropi. Iako se on složio sa većinom oko faktičkog pitanja da li je u praksi *Kafkaris* imao izgleda za oslobađanje (on i još devet drugih je smatralo da je imao), on je otišao dalje od njih u jasnim bavljenjem pitanjem neprihvatljivosti doživotnih kazni bez mogućnosti oslobađanja. Prema njegovim rečima “došlo je vreme kada Sud treba jasno da potvrdi da izricanje doživotne kazne bez davanja mogućnosti osuđenom licu da po nekom osnovu ona kraće traje, i u odnosu na punoletna lica nije u skladu sa članom 3. Konvencije”.

Sudije *Tulkens, Cabral, Barreto, Fura-Sandström* i *Spielmann* su izrazili svoje neslaganje sa stavom da je *Kafkaris* imao *de facto* mogućnost oslobađanja. Po njihovom mišljenju, ne samo da nije imao takvu mogućnost nego je ceo postupak oslobađanja koji su usvojile kiparske vlasti bio neprihvatljiv, pošto je mogao da dovede do proizvoljnog ishoda. Izdvojeno mišljenje sudije su zasnovale na analizi evropskih propisa na kojima treba da se zasniva takva odluka.³⁸ Oni su istakli da su ovi pravni instrumenti “*doprineli i dalje doprinose formiranju stvarne pravne filozofije o kaznama i zatvorenicima u naprednim demokratskim društvima*” i kritikovali su većinu zbog toga što ne posvećuju dovoljno pažnje tim pravnim izvorima. Njihov zaključak je bio da “jednom kada je prihvaćeno da “zakonski zahevi kazne” podrazumevaju reintegraciju, pitanja se mogu postaviti da li je period zatvora koji ugrožava taj cilj sam po sebi u stanju da predstavlja nehuman i poni-

---

³⁸ D. Van Zyl Smith, *op. cit.*, p. 43.

žavajući tretman”. Zbog toga oni nisu mogli da zaključe da je bilo stvarnog razmatranja Kafkarisovog oslobađanja. Oni su završili slaganjem sa osećanjem koje je izrazio sudija *Bratza* u svom mišljenju “došlo je vreme kada Sud treba jasno da potvrdi da izricanje doživotne kazne bez davanja mogućnosti osuđenom licu da po nekom osnovu ona kraće traje, i u odnosu na punoletna lica nije u skladu sa članom 3. Konvencije”.

Ograničenja za izricanje kazne doživotnog zatvora i problemi izručenja

Većina evropskih zemalja ne dozvoljava da doživotne kazne budu izrečene deci uopšte. U onim zemljama u kojima postoji mogućnost izricanja kazne doživotnog zatvora bez uslovnog otpusta postoji ograničenje za njenu primenu prema licima mlađim od osamnaest godina. I Konvencija o pravima deteta u članu 37(a) izričito zabranjuje izricanje “zatvora bez mogućnosti oslobađanja...za dela koja učine osobe mlađe od 18 godine”.

Sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava je to pitanje stavila van svake sumnje. U slučaju *Weeks protiv Velike Britanije*, Evropski sud za ljudska prava se držao stava da doživotna kazna izrečena sedamanaestogodišnjaku je prihvatljiva samo zato što on ima realne izgleda da bude oslobođen i zahtevao je da dodatne proceduralne garancije budu date za razmatranje njegovog oslobađanja.³⁹ U slučaju *Hussain protiv Velike Britanije* argument je bio proširen na obaveznu mandantnu kaznu doživotnog zatvora izrečenu za učinjeno krivično delo ubistva detetu.⁴⁰ Konačno, u slučaju *V v. protiv Velike Britanije* Veliko veće Evropskog suda za ljudska prava je naglasilo značaj predviđanja jasnog i relativno kratkog minimalnog perioda nakon koga se oslobađanje mora razmotriti, posebno u slučajevima gde je prestupnik bio veoma mlad u vreme izvršenja dela.⁴¹

Ukoliko bi bilo koja od četrdeset i sedam demokratija koje su potpisnice Evropske konvencije o ljudskim pravima uvela takvu kaznu za bilo koju osobu ispod 18 godina, čak i osobu osuđenu za ubistvo, jasno je da bi takva kazna bila neprihvatljiva što bi potvrdio i Evropski sud za ljudska prava.

Kada su u pitanju punoletna lica nakon slučaja *Vinter i drugi protiv Velike Britanije* jasno je da sva lica osuđena na doživotni zatvor imaju pravo na oslobađanje i preispitivanja kazne posle izvesnog vremena (ne dužeg od dvadesetpet godina).

U SAD-u je Vrhovni sud u slučaju *Graham* proglasio neustavnim doživotni zatvor bez mogućnosti uslovnog oslobađanja za lica ispod 18 godina osuđe-

³⁹ *Case of Weeks v. United Kingdom, Application no. 9782/82.*

⁴⁰ *Case of Hussain v. United Kingdom, Application no. 21928/93.*

⁴¹ *Case of V v. United Kingdom, Application no. 24888/94.*

na za krivična dela koja nisu ubistvo. Interesantno je razmišljanje sudije *Thomas* u istom slučaju koji je fusnoti svog izdvojenog mišljenja prokomentarisao da demokratije širom sveta ostaju slobodne da usvoje doživotne kazne bez mogućnosti uslovog oslobađanja za maloletne prestupnike u budućnosti ako smatraju da je potrebno. Krenuvši od današnjeg stanja, naša odluka spada među nekolicinu u kojima sudska odluka sprečava birače da naprave taj izbor.⁴²

Zakonodavac u Srbiji u pogledu trenutne kazne zatvora od trideset do četrdeset godina ide mnogo dalje od međunarodnih dokumenata, prakse Evropskog suda za ljudska prava i drugih evropskih država ograničavajući njenu primenu za lica koja u vreme izvršenja krivičnog dela nisu navršila dvadeset jednu godinu života. Nacrt ZID KZ-a iz prvog kvartala ove godine je, takođe, predviđao zabranu izricanja kazne doživotnog zatvora licima koja u vreme izvršenja krivičnog dela nisu navršila dvadeset jednu godinu života, kao i u slučajevima kada postoji neki od zakonskih osnova za ublažavanje kazne ili za oslobođenje od kazne (prekoračenje granica nužne odbrane, pokušaj, bitno smanjena uračunljivost, dobrovoljni odustanak itd.).

Od daljeg značaja je dilema da li je dozvoljena ekstradicija lica u zemlju koja ima kaznu doživotnog zatvora bez mogućnosti njenog smanjenja. Zahtevi za izručenje veoma često dolaze iz SAD-a gde je moguće izricanje obaveznog doživotnog zatvora bez mogućnosti uslovnog oslobađanja.

U pogledu davanja odgovora na to pitanje reakcije nacionalnih sudova su pomešane. Dom lordova u Engleskoj je naveo u slučaju *Wellington* da izručenje lica u SAD gde bi bio suočen sa doživotnom kaznom ne bi predstavljalo kršenje njegovih prava iz člana 3. kako je protumačio Evropski sud za ljudska prava u slučaju *Kafkaris*, pošto čak i doživotne kazne mogu biti stavljene van snage guvernerovim pomilovanjem, iako, kako Dom lordova priznaje, je mala verovatnoća da se to desi.⁴³

Imajući ovo u vidu, najnovija presuda nemačkog Ustavnog suda u vezi osobe koja se suočava sa izručenjem u zemlju gde bi mogla da bude osuđena na doživotni zatvor, izrečena 16. januara 2010. godina je vredna pažnje. U pitanju je bilo izručenje osobe Turskoj pod optužbom za terorizam. Tokom istrage, sudu koji je utvrđivao uslove za izručenje je bilo poznato da ako bude izručen, učinilac će se suočiti sa doživotnom kaznom pod otežanim okolnostima. Međutim, sud je, takođe, utvrdio da je ustav Turske dao predsedniku ovlašćenje da pomiluje osobu osuđenu na doživotni zatvor. Tačnije, rečeno je da u smislu člana 104. Ustava Turske, predsednik Turske ima ovlašćenje “da ukine po osnovu hronične bolesti, ne-

---

⁴² D. Van Zyl Smith, *op. cit.*, p. 39.

⁴³ *Ibidem*, p. 44.

sposobnosti ili starosti celu ili deo kazne izrečene određenim učiniocima”. Na osnovu toga, prvostepeni sud koji je odlučivao o izručenju je zaključio da je predmet bio *in pari materia* sa presudom federalnog Ustavnog suda od 16 jula 2005. godine i dozvolio je da se sprovede izručenje.⁴⁴ Tu odluku prvostepenog suda je osporio federalni Ustavni sud 16. januara 2010. godine. On je istakao da, bez obzira na pravila međunarodnog prava u pogledu zahteva za izručenje, ako lice nema praktične izgleda da bude oslobođeno takva kazna bila bi okrutna i ponižavajuća. Sud je onda dodao da bi ljudsko dostojanstvo i neotuđiva prava izvedena iz principa vladavine prava (*Rechtsstaatsprinzip*) takođe mogla da budu povređena ako samo teška slabost ili smrtna bolest osuđenika mogu da dovedu do toga da se doživotna kazna više na sprovodi. Imajući u vidu ovaj princip federalni Ustavni sud je istakao da je ovlašćenje predsednika Turske da interveniše ograničeno na određene specifične okolnosti i da to nije dovoljno.⁴⁵

ZAKLJUČAK

Kazna doživotnog zatvora nije oportuna, suprotna i u koliziji sa Evropskom konvencijom o osnovnim ljudskim pravima i slobodama. Njenim uvođenjem u krivično zakonodavstvo Srbije izvršili bismo internacionalizaciju nauke krivičnog prava u kojoj se pretežno zagovara određena univerzalnost.⁴⁶

Sa precizno utvrđenim mehanizmom njenog preispitivanja i ograničenjima u pogledu njene primene u odnosu na određene kategorije lica i u odnosu na određene situacije ispunili bismo sve evropske standarde postavljene Evropskom Konvencijom o osnovnim ljudskim pravima i slobodama i drugim evropskim instrumentima.

Interesantno je da pojedine evropske demokratije, koje su se zalagale protiv uvođenja kazne doživotnog zatvora u krivično zakonodavstvo Srbije, imaju mnogo strožije uslove postavljene u svom zakonodavstvu kada je u pitanju prime-

⁴⁴ U svojoj presudi od 6. jula 2005. godine, nemački federalni Ustavni sud je takođe dozvolio izručenje učinioca koji se suočio sa doživotnom kaznom na bazi da bi mogao biti pomilovan. Sud je obrazložio da iako procedura koja bi se primenila na razmatranje njegovog oslobađanja u SAD ne bi zadovoljila proceduralne standarde nemačkog Ustava, suštinske vrednosti Ustava ne bi bile ugrožene stranom procedurom sve dok bi u praksi osoba koja služi doživotni zatvor imala mogućnost da bude uzeta u obzir za oslobađanje. Ova presuda, kao i presuda u slučaju *Wellington*, je vredna pomena jer prihvata da će učinioci koji se suočavaju sa izručenjem imati delimičnu šansu da budu oslobođeni.

⁴⁵ D. Van Zyl Smith, *op. cit.*, p. 45.

⁴⁶ H. J. Hirsch, Internacionalizacija kaznenog prava i kaznenopravne znanosti, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Pravni fakultet, Zagreb, br. 1/2005, str. 161.

na odredbi o doživotnom zatvoru od onih koje su bile predložene Nacrtom ZID KZ-a Srbije (SAD i Velika Britanija).

DRAGANA KOLARIĆ, Ph.D.,
Professor, Academy of Criminalistic
and Police Studies, Belgrade

LIFE IMPRISONMENT
– *pro et contra*

Summary

At the time when this paper was written there was an ongoing discussion regarding life sentence since one version of the Draft Law on Amendments to the Criminal Code dating from the first quarter of this year, in Article 43 of the Criminal Code prescribed to introduce three types of the penalty instead of a uniform custodial sentence - imprisonment: life imprisonment, imprisonment and house arrest. After several months of the public debate, in which many representatives of judicial bodies, scientific public, the representatives of international and regional organization, as well as government and non-government sectors took part, the provisions regarding the life sentence were left out from the latest Draft Law on Amendments to the Criminal Code in order to continue the public debate on this particularly sensitive type of penalty. Taking into account the need for argument-supported and critical analysis of the then suggested solution, it is our goal to assess the main reasons stated in favour of this penalty as well as those against life imprisonment. Amendments to the general part of the Criminal Code are very rare. Possible interventions refer to the field of criminal sanctions. Some traditional, classic institutes are rarely affected. The Law on the Amendments to the Criminal Code accordingly refers mostly to the contents of the special part of criminal legislation and possibly to the field of criminal sanctions. In criminal-political sense, introduction of life sentence would lead to strengthening of criminal-law repression. When recommending such a solution, the legislator must take into account the comparative legal tradition and standards in other countries, as well as the practice of the European Court for Human Rights in Strasbourg particularly with reference to prescribing the length of the penalty as a condition for the possibility of parole for a person sentenced to life imprisonment. The explicit attitude of the European Court for Human Rights dating from 2013 is that this possibility must be ensured for the person sentenced to life imprisonment.